

С. Н. Бук

УДК 811.161.2'42'373.23:821.161.21. ФРАНКО

ОНИМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ ІВАНА ФРАНКА «ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ»

Реферат. Дослідження показало кількісне та якісне співвідношення онімної лексики з художнім цілим роману І. Франка «Перехресні стежки». Серед антропонімів переважають власні назви персонажів. Номінуючи своїх героїв на ім'я чи прізвище, за соціальним станом чи посадою, автор не тільки підпорядковується етикетним нормам свого часу, а й виявляє своє ставлення до них. Етно-територіальний розподіл антропонімів і топонімів, які охоплюють як українські назви, так й оніми далекого зарубіжжя, демонструє соціальну стратифікацію Галичини того часу, яку становили три найбільші етнічні групи: українці, поляки, євреї. Отже, онімний простір роману «Перехресні стежки» є структурно-семіотичним компонентом цілісного художнього твору, несе важливу багатоаспектну лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію.

Ключові слова: онімний простір, онім, антропонім, топонім, ідеонім, ергонім, кінонім, статистична структура тексту.

1. Вступні зауваги

У сучасній українській лінгвістиці активно розвивається поетична ономастика. Увагу українських дослідників привертають власні назви у творчості як класиків, так і сучасних письменників: Т. Шевченка [45, 46] Лесі Українки [19, 20, 26], М. Гоголя [3], Г. Квітки-Основ'яненка [28], П. Куліша [17], Л. Боровиковського [40], П. Мирного [21], Л. Костенко [24, 15], М. Хвильового [41], В. Стефаника [5, 18], О. Кобилянської [31], М. Коцюбинського [39], В. Винниченка [22], Яра Славутича [32, 37], В. Антоненка-Давидовича [16], Є. Маланюка [33], Г. Тютюнника та В. Земляка [36], Є. Гуцала [50], Ю. Яновського [49], О. Гончара [8], В. Дрозда [48], М. Черемшини [23], Л. Мартовича [9], Ю. Винничука [11], М. Матіос [7] тощо.

Особливо важливо досліджувати ономастику літературних творів, що мають велику історичну цінність. До них, безперечно, належать твори І. Франка. Попри велику кількість праць, присвячених вивченню спадщини І. Франка, його оніми не відразу стали об'єктом дослідження. Та й зараз це питання знайшло тільки часткове опрацювання. Так, способи номінації осіб у казках письменника описано у монографії Я. Закревської [12], вибрані антропоніми й топоніми проаналізувала З. Франко [43], окремі антропоніми деяких творів розглянув Л. Белей [1], антропоніми в лексичній системі поетичних творів охарактеризував Л. Полюга [29, 30], номінацію особи в сатирично-гумористичних текстах досліджувала Т. Наумова [25], назви персонажів повісті «Захар Беркут» описали Н. Бияк [2] та Б. Вальнюк [6], онімну та апелятивну номінацію особи в малій прозі вивчала О. Сколоздра [35].

У літературознавчому аспекті символіку деяких імен у «Перехресних стежках» розшифрував І. Денисюк [10], художні антропоніми І. Франка в системі характерологічної поетики досліджувала А. Швець [47], їх конотативне навантаження – Т. Пастух [27].

Той факт, що дотеперішні дослідження ономастикону І. Франка присвячені майже виключно антропонімам, можна пояснити кількісною перевагою цього розряду онімів та їх функціональним превалюванням в будь-якому художньому тексті, оскільки художній текст принципово антропоцентричний. Також слід зазначити, що «вивчення літературної антропонімії – це магістральний напрям в сучасній літературній ономастиці» [42, с. 116].

Проте такий підхід не покриває усього розмаїття власних назв І. Франка, таких як топоніми, назви газет, організацій тощо. Мета нашого дослідження – проаналізувати ономастичний простір роману «Перехресні стежки», тобто усі власні назви твору в комплексі, з'ясувати їх якісні та кількісні особливості. Ономастикон – важлива

складова ідіостилю письменника, а цей роман в ономастичному аспекті окремим об'єктом дослідження ще не був.

В. Калінкін звертає увагу, що специфіка онімного простору художнього твору існує у сфері розмежування між реальною та літературною пропріальними системами, чітко проявляється у структурі поетонімосфери. “Неперервний континуум” онімного простору мови “доступного окремому індивідуумові лиш у фрагментарному вигляді” в певному сенсі протистоїть доступному в повному обсязі конструктивно й семіотично завершеному онімному простору художнього твору [14, с. 84]. “Такі ознаки як статичність, за-

мкнутість й антропоцентричність ономастичного простору художнього твору, дають змогу розглядати його як самостійне явище, яке автономно функціонує...” [13].

«Перехресні стежки» належать до “зенітної фази” у творчій еволюції І. Франка. Вперше роман опубліковано в журналі «Літературно-науковий вісник» 1900 р., і цього ж року він вийшов окремим виданням. Книжкове видання «Перехресних стежок» І. Франко присвятив М. Грушевському та його дружині. За заклик до політичної боротьби у творі царська цензура заборонила його видання в Російській імперії.

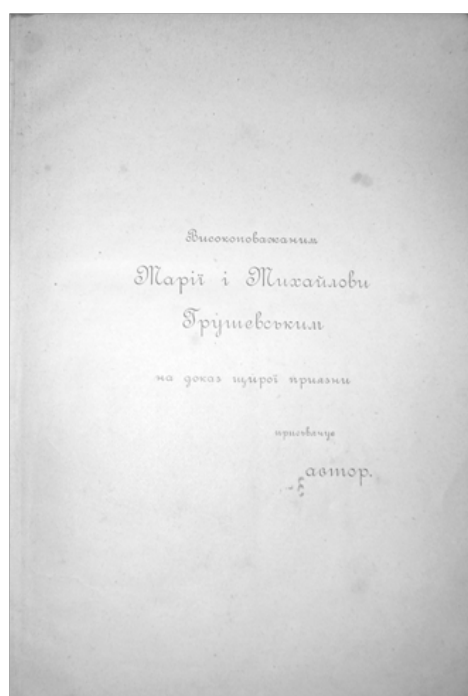
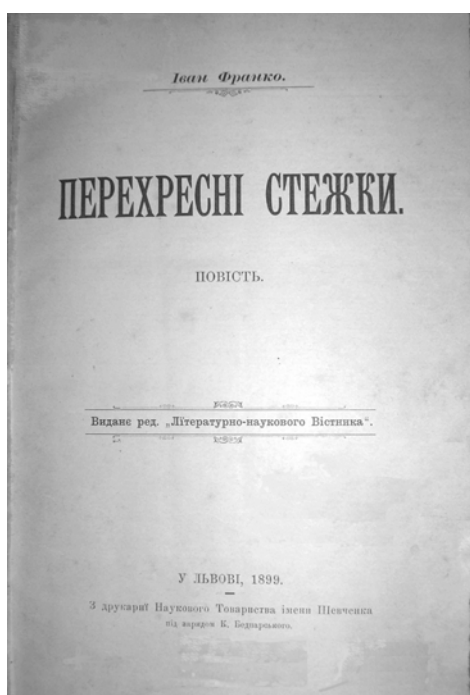

Рис. Титульна сторінка та сторінка з присвятою оригінального видання роману І. Франка «Перехресні стежки» (звертаємо увагу, що рік видання вказано 1899 замість 1900).

2. Кількісні характеристики онімів у «Перехресних стежках» та їх співвіднесеність із загальною кількістю слів.

Частотність лексичної одиниці – важлива характеристика, що свідчить про її важливість для розуміння тексту, про її роль у статистичній структурі тексту. Л. Полога зазначає: «На основі показника «Лексика поетичних творів Івана Франка» можна встановити, що в поетичних творах Івана Франка засвідчено понад 3 000 власних назв (топонімів та антропонімів). Якщо врахувати, що в поезіях письменника є понад 35 000 слів, ... то 8 відсотків власних назв серед них – досить багато» [29, с. 657].

Частотний словник роману «Перехресні стежки», укладений на базі електронного корпусу

роману [4], фіксує 126 різних онімів¹ у 2 167 слововживаннях. Знаючи загальну кількість різних слів (9 978) та слововживань (93 888) у творі, обчислимо відсоткову вагу власних назв для словника ($126 \cdot 100 / 9\,978 = 1,26\%$) і тексту ($2\,167 \cdot 100 / 93\,888 = 2,3\%$). На перший погляд, ці величини незначні: у середньому, на кожних сто слів тексту припадає 2,3 оніма. Проте, якщо врахувати, що оніми належать до іменників та

¹ Окрім цього, у тексті зафіксовано також 13 відонімних прикметники у 65 слововживаннях. Ономасти не залучають цей клас слів до власних назв, хоча, на нашу думку, присвійні прикметники (наприклад, Лейбин, Регінин, Орисин, Вагманів тощо) виразно експлікують вказівку на власну назву.

співвіднести їх кількість із кількістю усіх слів та слововживань цієї частини мови, то картина зміниться. У «Перехресних стежках» іменники кількісно домінують над усіма частинами мови у словнику і поступаються лише службовим частинам мови у тексті [4, с. 155]: загальна кількість іменників у словнику – 3 655 (серед них 126 власних назв, тобто 3,44 %); загальна кількість іменників у тексті – 22 197 (серед них 2 162 власних назви, тобто 9,74 %). Іншими словами, займаючи тільки 3,44 % від загальної кількості іменників, власні назви у тексті функціонують майже втричі активніше, ніж інші лексеми цієї частини мови, оскільки покривають майже 10 % усіх іменників (тобто, у середньому, кожен десятий іменник у тексті – власна назва!). Отже, оніми займають вагомому частину іменників та відіграють важливу роль у кількісній структурі тексту роману.

3. Склад і характеристика ономастикону роману І. Франка «Перехресні стежки»

Усі власні назви аналізованого роману відповідно до розряду денотатів, які вони номінують, можна класифікувати на антропоніми, топоніми, ідеоніми, ергоніми, кіноніми, назви свят [38, с. 173-213].

Перед ведуть у романі антропоніми – їх тут 72 (57,1% від загальної кількості власних назв твору) у 2 020 ужитках, це становить 93,2 % від загальної кількості слововживань онімів у тексті. Можна узагальнити, що в середньому з десяти власних назв у тексті дев'ять виявляться антропонімами. Це можна пояснити високою частотністю функціонування імен персонажів у будь-якому художньому творі. «Доля поетичних антропонімів у художньому творі перевищує всі інші, в тому числі і топоніми. Така антропоцентричність є однією з найважливіших відмінних рис ономастичного простору художнього твору» [13].

Топоніми займають друге місце. Їх 45 (35,7 %) у 142 слововживаннях (6,55 %). Відрив між топонімами та антропонімами у словах становить 27 одиниць, тобто 21 %, а у слововживаннях – 1 878, тобто 67,8 %.

Зовсім незначна кількісна вага припадає на назви художніх творів (2), газети (1), назви організацій (3), свят (2), клички собак (1).

3.1. Антропоніми

Антропонімікон роману неоднорідний за семантикою. Він складається з імен та прізвищ персонажів, відомих культурно-громадських діячів і письменників, біблійних персонажів, історичних і політичних діячів.

Абсолютну більшість антропонімікону «Перехресних стежок» складають власні імена персонажів твору. Серед них нараховано 26 прізвищ (Анштелер, Армашевська, Бабій, Баран, Брикальський, Вагман, Галабурда,

Готтесман, Добрицький, Добрянський, Зварич, Кшивотульський, Марусяк, Могульська, Парнас, Пшепюрський, Рафалович, Рессельберг, Семенович, Стальський (Стальська), Страхоцький, Травдовська, Хамайдес, Хаскель, Шварц, Шнадельський) та 24 імені (Абіхт, Андрій, Анеля, Берко, Валеріан, Євген (Генцьо, Геньо), Гершко, Гриць (Грицько), Демко, Елька, Зося (Зосенька, Зосуня), Зюзя, Ілько, Лейба, Митро, Міля, Мотьо, Мошко, Олекса, Орися (Ориська), Регіна (Регінка, Регіночка), Степан, Фроїм, Шльомко).

Цікаво, що І. Франко неоднаково номінує своїх персонажів на ім'я, прізвище та за професією чи соціальним станом. Наприклад, головного героя називає найчастіше на ім'я *Євгеній* (496) та на прізвище *Рафалович* (92). Інші персонажі в офіційній ситуації звертаються до нього, відповідно до тодішніх етикетних норм Галичини, вказуючи професійний статус *меценас*, *адвокат*, *д-р* (доктор) або апелюють *пан*, а також поєднуючи ці назви з іменем та прізвищем: *адвокат д-р Євгеній Рафалович*, *д-р Рафалович*, *пан меценас Рафалович*, *пан Євгеній Рафалович*. Демінутив *Геньо* (33) вкладений в уста закоханої у нього Регіни, а *Генцьо* (2) – в уста Стальської у розмові про дитинство майбутнього адвоката: «– Го, го! Я то знав, що з пана Євгенія Рафаловича будуть люди. Ще як се був малий Генцьо, то вже було видно, що то голова неабияка. Я то ніби строгий був, свою повагу показував, але я так любив малого Генця, як свою дитину!» [44, с. 180].

Головного негативного героя автор називає виключно на прізвище *Стальський* (262), а його ім'я *Валеріан* (4) одиноко читаємо тільки у прямому мовленні (один раз у власному представленні, а три інших – у звертанні до нього дружини).

Головного жіночого персонажа в авторському мовленні номіновано тільки іменем Регіна (132), а прізвище названо лише в офіційних ситуаціях або з метою точної ідентифікації: *Стальська* (11), *Травдовська* (3).

Священиків у прямому та авторському мовленні названо винятково із вказівкою на соціальний стан та прізвище: *отець* (о.) *Зварич*, о. *Семенович*.

Багато персонажів у творі не мають імен взагалі: *Вагман*, *Брикальський*, *Баран*, *Шнадельський*, *Шварц*, *Кшивотульський*, *Рессельберг*, *Страхоцький*, о. *Зварич*, о. *Семенович*, *Армашевська*.

Деякі персонажі «Перехресних стежок» не мають і прізвищ, а тільки посади: *староста*² («Се

² У Західній Україні (до 1939 р.) староста – начальник, голова повіту («Доки я тут старостою, – сказав комітетовим, – доти ніякого віча ані збору в моїм повіті [виділення наше – Б. С.] не буде» [44, с. 185]).

був бюрократ старої школи, вихований в душі абсолютистичної системи, коли про волю і бажання народу не питав ніхто, а під фірмою царських патентів та інтиматів панувала всевладно і необмежене бюрократія” [44, с. 379]), президент (суду), податковий інспектор, директор гімназії, руський парох, латинський пробоц і т. д.

Отже, способом номінації автор передає своє бачення персонажа, а також ставлення до нього. Відсутність власних імен персонажів свідчить про те, що, очевидно, І. Франко вбачає важливість цих героїв тільки в їх посадах.

Серед засобів найменування жіночої статі Франко використав імена, прізвища та апелятиви (жінка, молодичка, баба, пані, панна, вчителька, учениця, служниця, кухарка тощо). Тільки дві героїні мають прізвища: Твардовська, пізніше Стальська і судіха Могульська. Два андроніми, похідні від відповідних масонізмів – Бараниха, Онуфрова. Для решти персонажів жіночої статі вказано тільки імена (причину цього можна вбачати як у тому, що вони другорядні герої, так і втому, що вони займали невисокий соціальний статус служниць): Анеля, Зося (Зосенька, Зосуня), Зюзя, Міля, Оріся (Ориська).

Найбільшим словотвірним різноманіттям, звичасно, характеризується ім'я головної героїні: Регіна (132), Регінка (16), Регіночка (1). При чому, в авторському мовленні вжито лише повне її ім'я, зменшений варіант – у звертанні панночок-приятельок (Регінка (3)) і солодко-огидного чоловіка Стальського: Регінка (13), Регіночка (1).

Літературно-художні антропоніми «Перехресних стежок» беруть участь у творенні образу персонажа, аналіз назв осіб виявляє специфіку індивідуальної мовотворчості І. Франка. Чоловічі антропоніми кількісно значно переважають над жіночими.

У творі згадано деякі імена реальних громадських та культурних діячів: композитора *Лисенка* (1) (Рафалович грав на фортеп'яно українські народні пісні в його обробці), історика та суспільно-політичного діяча *Драгоманова* (1), що приніс в Галицьку Русь ідеї європеїзму, під впливом яких виріс Рафалович (та й автор-Франко), юриста й фольклориста Боровиковського (Олександра Львовича, чий російський вірш «Цар природи» в українському перекладі меланхолійно пригадує собі Рафалович при в'їзді в руське село), поезію німецького лірика *Гейне* про кохання Франко цитує в романі мовою оригіналу, розкриваючи внутрішню драму головного персонажа, до Шекспіра (1) звертається староста, а до Мойсея (1), Єгуди бен Галеві (1), єврейського поета й філософа XI-XII ст., Бар-Кохби (1), лідера єврейського повстання проти Риму у 132 р., – єврей Вагман.

Біблійну *Магдалину* (1) згадує Регіна у монолозі, зверненому до Рафаловича: “А моя душа, облита кровавими слізьми, мов Магдалина, при-

падала до твоїх ніг, і цілувала їх...”. Ім'я біблійного зрадника Юди (1) в устах Марусяка набуває в романі узагальненого значення підступної людини-зрадника³. До біблійного силача-Самсона апелює Рафалович, щоби переконати старосту дозволити зібрання у возівні. Використання цих останніх онімів, сучасних та біблійних, українських та світових, сягає інтертекстової сфери, апелює до прецедентних текстів, свідчить про ерудованість як І. Франка, так і відповідних героїв його твору.

3.2. Топоніми

Територіально дія роману локалізується “в одному із більших провінціональних міст”, автор не уточнює регіону. Проте основна топонімічна інформація твору свідчить, що це Західна Україна. Усього в романі зафіксовано 45 топонімів у 142 слововживаннях. За видовими ознаками серед них можна виділити назви країн та частин світу, регіоніми, астіоніми, комоніми, годонім, потамонім, міський хоронім, ойкодонім.

Глобальність мислення та висока освіченість Франка вводять у канву твору назви частини світу – Європа (1), та десяти країн: Угорщина (1), Америка (1), Англія (1), Індія (1), Іспанія (1), Німеччина (1), Росія (1), Чехія (1), Русь (2), Галицька Русь (1); регіонім Галиція (1). Слід зазначити, що онім Русь⁴ у творі позначає Україну у сучасному значенні, а онім Галицька Русь – Західну Україну⁵.

У романі задіяно 14 назв міст у 49 вживаннях. Групу астіонімів становлять реальні назви, серед яких українські: Львів (22), Київ (2), Печеніжин (2), Тернопіль (1), Станіславів (1); польські: Варшава (2), Краків (2), Перемишель (2); німецькі: Берлін (4), Бремергафен (1), Гамбург (1); австрійське: Відень (6); чеське: Голомуц (2); російське: Петербург (1). У творі згадано окремі внутрішньоміські топографічні об'єкти Львова, добре відомого І. Франкові: вулиця Зелена (1), та назва відомої психо-не-

³ “– От **Юда!** [про Лейбу Хамайдеса] – гнівно шептав Марусяк до Євгенія, затискаючи кулаки. – Глядіть, як нас пасе очима” [44, с. 312].

⁴ “Рафалович закинув якомсь при нагоді, що всі вулиці в місті поназивані іменами польських королів, гетьманів та патріотів, котрі тут ніколи не бували і нічим із сею місцевістю не зв'язані, а ані однісінька назва, ані один напис не нагадує, що се місто лежить на **Русі** і має якусь руську минувшину” [44, с. 192].

⁵ “Він [Рафалович] належав до того покоління, що виховалося вже під впливом європеїзму, якому в **Галицькій Русі** виборов горожанство Драгоманов, і цікавився багато дечим таким, чим не цікавилися зовсім його польські та жидівські товариші, адвокати та судовики” [44, с. 226].

врологічної лікарні Кульпарків⁶ (1), а також ойкодомонім “Під чорним орлом”.

Текст фіксує 7 назв сіл у 41 вживанні: Буркотин (21), Бабинці (7), Вигода (9), Горбове (1), Михалківці (1), Сокирчани (1), Підліски (1), містечко Гумніська (19) а також гідронім Клекіт⁷ (10). Ймовірно, назви комонімів вигадані. Хоча більшість з них і можна віднайти у Географічному словнику [51], проте їх франковий опис не збігається зі словниковим, що не дає підстав однозначно ототожнювати ці населені пункти. Наприклад, у Франка: “Гумніська – мале, брудне жидівське містечко. Вулиці повні вибоїв, тільки в головному осередку вимощені річними кругляками” [44, с. 305], а в словнику [51, III, с. 219] Humniska відповідає трьом селам (а не містечкові), у жодному з яких не згадано про юдейську громаду, лише римсько- та греко-католицькі. Водночас населеного пункту Буркотин у цьому лексикографічному джерелі знайти не вдалося.

Біблійні оніми Старого Заповіту вказують не на місце дії твору, а звучать із уст Вагмана в розмові з Россельбергом про життя євреїв: Палестина (1), Єгипет (1), Рим (1), Александрія (1), Ханаан (1), Вавілон (1), Нініва (1). Більшість з них – це фактично топоніми-символи для єврейського народу, тому логічно, що про них говорять між собою євреї.

Отже, майже всі топоніми, окрім комонімів, називають реальні географічні об’єкти, і таким способом автор надає місцю дії реальності, непрямо вказує на локацію подій сюжету. Частина географічних назв має символічне значення, особливо це помітно у випадку біблійних онімів, а також у назві готелю «Під чорним орлом», куди спочатку поселився Рафалович після приїзду до містечка. О. Сербенська вважає таку назву символічною, тому що “чорний колір – це не природний колір орла; його оперення буре або коричневе, а один з його видів називають орел-сіруватень” [34, с. 125].

Топоніми виконують у романі просторово-орієнтаційну, хронотопічну, локалізаційну функцію, виступають в ролі символів, стають засобом опосередкованої характеристики персонажів.

⁶ “Про око його [Страхоцького] зробили хорим на умі, якийсь час продержали у Кульпаркові, а потім вернули знов на посаду” [44, с. 181].

⁷ Частина річки, “де вода, розбиваючись о здорові дубові колоди, вкріплені там для розбивання льоду, творила пониже глибокий вир, що крутився і клекогів, від часу до часу хрускаючи невеличкими кригами, які надпливали згори і тут мололися на дрібні шматочки то об колоди, то об острі береги грубих криг. Се місце так і звалось Клекіт. Його навіть при низькім стані води обминали і рибаки, і пливачи, а тепер, коли ріка “дулася” під льодом наслідком теплішої хвилі, воно було аж страшне в своїй дикій красоті” [44, с. 216-217].

3.3. Идеоніми

Идеоніми – власні назви об’єктів духовної культури. У творі їх три. Це назва вірша Л. Боровиковського «Цар природи»⁸, який пригадався Рафаловичеві під час роздумів над причинами культурної та соціальної нерівності свого народу. Назву Шекспірової трагедії «Король Лір» вкладено в уста пана старости, яку він читав у гімназії. І «Народівець», тобто «Народна часопись», офіційний додаток до «Газети львівської», яка виходила 1890–1914 рр. і була органом крайової адміністрації Галичини [44, с. 478], у якій Стальський прочитав, що Рафалович “одержав на львівському університеті ступень доктора прав”. Попри незначну кількість идеонімів, вони вказують на прецедентні для галичан зламу століть тексти, допомагають творити “дух часу” в «Перехресних стежках».

3.4. Ергоніми

І. Франко у творі згадав небагато назв громадських організацій, проте лише ті, які реально функціонували у Львові у другій половині ХХ ст.: *Просвіта* (українська громадська організація культурно-освітнянського спрямування заснована у Львові 1868 р. на протипагу антиукраїнським течіям у культурному житті: колонізаторській, підтримуваній цісарською владою, – з одного боку, і русофільській, – з другого) і *Общество Качковського* (просвітницьке товариство москвофільського спрямування). Ці організації згадає Рафалович у роздумах про освіту селян після того, як вони відмовилися від його правничих послуг: «Що таке освіта? Чи вмільсть читати і писати – се освіта? Чи, прочитавши всі книжечки «Просвіти» і «Общества Качковського», чоловік зробиться освіченим?» [44, с. 250]. Згадані немов мимохідь, ці оніми, по-перше, додають суттєвих ознак до портрету головного героя як високоінтелектуальної особи, що добре орієнтується у громадсько-просвітницьких організаціях свого часу, і, по-друге, для освіченого читача апелює до непростой культурно-історичної ситуації Західної України: одна з організацій має москвофільське, а інша – народовське спрямування.

Єдина власна назва фінансової організації – *Ротшільдова каса*. Йдеться про Віденське відділення Банківської фірми Ротшільдів, яка мала свої філії у всіх європейських країнах. У тексті цей онім вжито у метафоричному значенні: на одному із зібрань галицької інтелігенції під час обговорення, як можна допомогти селянам “вилізти із боргів” “оратори” кажуть: “А вдоватку непорядність, глупота і негосподарність наших

⁸ «Грицю, мой, ти цар природи! / Де лиш оком глянеш – все: / Поле, паша, ліс, худоба, / Звір і риба – все твоє. / Шапку зняв. “Мабуть, комісар”. / Бідний скулений стоїть / Чоловік, краса всіх творів, / Цар землі, природи цвіт» [44, с. 289].

хлопів швидко вичерпала би й Ротшільдову касу” [44, с. 295], тобто навіть найбільша сума грошей їм не допоможе. Ротшільдова каса була загальновідомою, тому сучасний Франкові читач, очевидно, розумів цю гіперболізацію. Теперішньому реципієнтові невідома ця реалія, тому укладачі п’ятдесятитомника слушно подають пояснення про неї у коментарях.

3.5. Назви свят

Незважаючи на те, що власних назв свят у творі два – св. Варвари (2) і Сильвестер (1), – вони додають культурного колориту романові, дають змогу зрозуміти глибше звичаї Галичини зламу століть, гармонійно вплітаються у хронологічну амплітуду твору І. Франка.

Маршалок Брикальський запрошує до себе гостей 4 грудня на свято Варвари, оскільки його дружину звали Варвара. Цей опис свідчить про те, що існував звичай святкувати іменини у день святого чи святої, чиє ім’я носить людина.

Про свято святого Сильвестра (31 грудня), автор дав майже детальний опис із практикою його святкування залежно від соціального та матримоніального стану: “Пізно вже, на міських ратуші вибила десята. Та проте на вулицях іще рух і гамір. Сьогодні святий Сильвестер, кінець року, а міська людність, особливо середній стан, обходять сей день празнично. Не так день, як вечір. Стрічають новий рік. У кого сім’я, той в крузі сім’ї; дехто у знайомих. А в кого сім’ї нема, той шукає кавалерського товариства і стрічає новий рік у пиварні, в каварні або в інших веселих місцях. А що в урядничім світі таких бурлак багато, а не один, і жонатий волить забавитися в кавалерській компанії, ніж при домашніх ларах і пенатах, то й не диво, що по міських вулицях сеї ночі людно і шумно, тут і там проходять купки панів у футрах та теплих загортках, голосно розмовляючи, ще голосніше регочучись, деколи навіть затягаючи пісень, що по кількох нотах уриваються” [44, с. 349].

Саме на цей час – вечір св. Сильвестра – припадає важливе композиційне навантаження твору: Баран, опанований хворобливою ідеєю фікс про недалекий прихід антихриста (у постаті Є. Рафаловича) ходить нічним містом і будить мешканців ударами праників об балію; Стальський запрошує Шварца та Шнадельського до себе зустріти Новий рік та “влаштує сцену” з Регіною, обливши ніби ненароком їй лице лікером; у Шварца та Шнадельського виформовується намір ограбувати Вагмана.

Отже, І. Франко до деталей продумав і часове розгортання роману, ввівши у його канву назви відповідних свят.

3.6. Кінонім

У розповіді Стальського Рафаловичеві про своє подружнє життя є дуже цікавий момент із собакою Фідолькою, що яскраво характеризує і

самого Стальського, і його вишукано-садистичне ставлення до жінки, з якою він не розмовляв 10 років: “Давніше у мене була сучка Фідолька, чудово розумна звірина, то я розмовляв з нею” [44, с. 211]. Їй розповідав про роботу в суді, про міські новини, ділився враженнями про їжу на обід, питався про Регіну... “Жінка заговорить, – я мов і не чую, тільки розмовляю з Фідолькою. Вкінці – подумайте собі! – жінка десь запроторила мою Фідольку, певно, отруїла її або втопила, і відтоді я не маю з ким розмовляти” [44, с. 212]. У монологах до собаки Стальський відверто знущався з дружини: “Слухай, Фідолька, десь інших жінок викрадають... Як се так, що досі не знайшовся такий лицар, що б викрав у мене твою паню? З неї був би досить гарний мебелі і в кращих салонах, ніж наші” [44, с. 213].

Отже, єдиний кінонім – Фідолька – досить активно функціонує в романі, має 11 слововживань. Кличка собаки вдало підібрана автором, вона немо-би передає її внутрішню собачо-віддану сутність: “скаче мені [Стальському] на коліна, лиже руки, дивиться в очі”, “оберталася до неї [Регіни] та: дзяв-дзяв-дзяв! Не любила її, мабуть, прочувачучи в ній ворога” [44, с. 213].

4. Висновки

Оніми – важливий фрагмент мовної картини світу письменника, без якого неможливе повне її реконструювання. Оскільки роман «Перехресні стежки» – етапний твір І. Франка, то й його онімний простір – важливий для розуміння мовотворчості письменника.

Власна назва, окрім того, що вказує на референта, характеризує його. Аналіз ономастикону твору сприяє повнішому та глибшому розумінню не лише стилю та мови творів І. Франка, а й змісту і творчого задуму письменника. Дослідження показало кількісне та якісне співвідношення онімної лексики з художнім цілим, розкрило роль власних назв у створенні художнього цілого. У романі виявлено 126 різних онімів у 2 167 слововживаннях. Антропоніми (72) кількісно домінують над топонімами (45), ідеонімами (3), ергонімами (3), назвами свят (2), кінонімами (1). Серед антропонімів переважають власні назви персонажів. Номінуючи своїх героїв на ім’я чи прізвище, за соціальним станом чи посадою, автор не тільки підпорядковується етикетним нормам свого часу, а й виявляє своє ставлення до них. Етно-територіальний розподіл антропонімів і топонімів, які охоплюють як українські назви, так й оніми далекого зарубіжжя, демонструє соціальну стратифікацію Галичини того часу, яку становили три найбільші етнічні групи: українці, поляки, євреї.

Особливість онімного письма І. Франка у творі – помірковане, проте продумане й виважене використання імен історичних осіб, письменників, політичних та фінансових організацій, свят тощо. Проте вони несуть величезну пізнавальну інформацію, вони наповнені тим художньо-зо-

бражальним змістом, якого потребує авторський задум, створюють специфічну ауру, притаманну описуваному часові.

Онімний простір – засіб творення структурної і тематичної цілісності твору. Він відіграє важливу роль у макро- та мікροструктурі тексту. Частина онімів апелює до позамовної дійсності, горизонтального контексту (назви реальних людей (Шекспір, Гейне, Боровиковський, Драгоманов, Лисенко), міст, сіл, газет, організацій тощо). За ступенем реальності власні назви роману складаються із віртуальних, тобто вимислених письменником (здебільшого це імена героїв, назви сіл) та

власне реальних (здебільшого це географічні назви, імена історичних осіб). Реальне та віртуальне тісно переплелось у творі.

Отже, онімний простір роману «Перехресні стежки» є структурно-семіотичним компонентом цілісного художнього твору, несе багатоаспектну лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію, важливу на ідейному, композиційному, образотворчому рівнях.

У цій статті ми не розглядали проблеми культурно-етнічної мотивації та внутрішньої форми антропонімів на позначення персонажів, це становить перспективу подальшого дослідження ономастикону І. Франка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX–XX ст. / Л. Белей. – Ужгород: Патент, 1995. – 120 с.
2. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н.Я. Бияк; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2004. – 19 с.
3. Боева Е. В. Антропонімія повістей М. В. Гоголя: Автореф. дис. ... канд. філол. наук / Е. В. Бияк – Одеса, 1993. – 16 с.
4. Бук С., Ровенчак А. Частотний словник роману Івана Франка «Перехресні стежки» / С. Бук, А. Ровенчак // Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексичні виміру роману «Перехресні стежки») / Ф. С. Бацевич (наук. ред), С. Н. Бук, Л. М. Процак, А. А. Ровенчак, Л. Ю. Сваричевська, І. Л. Ціхоцький. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 138-369.
5. Вакалюк Л. Ю. Лексико-семантична організація власних імен у творах В. Стефаника / Л. Ю. Вакалюк // Шоста респ. ономаст. конф. Тези доп. і повідомл. – Ч. I. – Одеса, 1990. – 106–107.
6. Вальнюк Б. Історична повість Івана Франка «Захар Беркут»: найменування та художні образи / Б. Вальнюк // Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ Міжнародної конференції. – Івано-Франківськ: ВДВЦІТ, 2006. – С. 460–463.
7. Вегеш А. І. Літературні герої творів Марії Матіос / А. І. Вегеш // Studia Slovacistica. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 252–260.
8. Галич В. М. Антропонімія О. Гончара: природа, еволюція, стилістика. Автореф. дис... канд. філол. наук / В. М. Галич. – К., 1993. – 24 с.
9. Григорчук О. П. Антропонімія художніх творів Л. Мартовича / О. П. Григорчук // Питання сучасної ономастики. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 159–162.
10. Денисюк І. О. “Усе мистецьке є символом” (розшифровані й нерозшифровані символи в Перехресних стежках) / І. О. Денисюк // Невичерпність атома: ЛНУ, 2001. Вип. 2. – С. 101–109.
11. Діц В. О. Онімний простір роману Юрія Винничука «Мальва Ланда» / В. О. Діц // Studia Slovacistica. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 267–272.
12. Закревська Я. Казки Івана Франка: (Мовно-художній аналіз) / Я. Закревська. – Київ, 1966.
13. Зинин С. И. Введение в поэтическую ономастику / С. И. Зинин // Доступне з <<http://planeta-imen.parod.ru/litonomastika/main.html>> [Цит. 26.11.09]
14. Калинин В. М. От литературной ономастики к поэтонимологии / В. М. Калинин // Λογος ονομαστικῆς = Λογος ономастики. – 2006. – № 1. – С. 81–89.
15. Карпенко Ю. О., Мельник М. Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: монографія / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса: Астропринт, 2004. – 216 с.
16. Касьян Л. Г. Онімна лексика у прозі Бориса Антоненка-Давидовича / Л. Г. Касьян // Лінгвістика. – 2008. – № 1. – С. 241-248.
17. Климчук О. В. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. В. Климчук; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2004. – 19 с.
18. Ковалик І. І. Стефаникове назовництво. Метода й техника назовництва / І. І. Ковалик // Рідна мова. – Варшава, 1939. Ч. 3. – С. 131–136.

19. Конторчук Г. К. Антропоніми в листах Лесі Українки / Г. К. Конторчук // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2001. – N 7. – С. 66-68.
20. Крупеньова Т. І. Ономастика драматичних творів Лесі Українки: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Т. І. Крупеньова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2001. – 20 с.
21. Левченко Н. М. Феноменологічна екзегеза імені як конструент психологічної характеристики літературних героїв: роман Панаса Мирного «Повія» / Н. М. Левченко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – N 15. – С. 209-211.
22. Лукаш Г. П. Взаємодія української та російської онімної лексики в мові творів В. К. Винниченка / Г. П. Лукаш // Літературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки. Збірник наукових праць. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 123-128.
23. Лях Т. О. Функції антропонімів у творчості Марка Черемшини / Т. О. Лях // *Studia Slovacistica*. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 272–280.
24. Місяць Н. К. Антропоніми в поезії Ліни Костенко в аспекті теорії фреймів / Н.К. Місяць // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2001. – N 8. – С. 110-114.
25. Наумова Т. М. Номінація особи у сатирично-гумористичних текстах Івана Франка та Володимира Самійленка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Т. М. Наумова; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2004. – 20 с.
26. Пархонюк Л. М. Способи номінації особи у драматичних творах Лесі Українки (спроба дискурсивного підходу) / Л. М. Пархонюк // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2001. – N 7. – С. 118-122.
27. Пастух Т. Конотації прізвищ та імен у прозі Івана Франка / Т. Пастух // Українське літературознавство. – 2006. – № 68. – С. 153–162.
28. Познанська В. Д. Особливості антропонімії Г. Квітки-Основ'яненка / В. Д. Познанська. – Збірник тез доп. та повідом. Республ. наук. конф., присвяченої 200-річчю з дня народження класика укр. л-ри Г. Квітки-Основ'яненка. – Харків, 1976. – С. 101–103.
29. Полюга Л. Антропоніми в лексичній системі поетичних творів І. Франка / Л. Полюга // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. – Львів: Світ, 1998. – С. 657–661.
30. Полюга Л. М. До питання про опрацювання української літературної ономастики / Л. М. Полюга // Ономастика і апелятиви: Зб. наук. пр. – Дніпропетровськ, 1998. – С. 42–47.
31. Саврей О. В. Функціонування фонових онімів у прозі Ольги Кобилянської / О. В. Саврей // Записки з ономастики. – 2005. – Вип. 8. – С. 93-102.
32. Селіверстова Л. І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича: Автореф. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л. І. Селіверстова; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – 19 с.
33. Семенець О. О. Ономастикон образу Батьківщини в поезії Є. Маланюка / О. О. Семенець // Українська ономастика. Матеріали наук. семінару, присвяченого 90-річчю К. К. Цілуйка. – К., 1998. – С. 149-154.
34. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка (Статті, роздуми, матеріали): Монографія / О. Сербенська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 372 с.
35. Сколоздра О. Р. Онімна та апелятивна номінація особи в малій прозі Івана Франка: Автореф. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. Р. Сколоздра; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2009. – 19 с.
36. Соколова А. В. Онімичний аспект проблеми ідіостилію письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника «Вир» і Василя Земляка «Лебедина зграя»): Автореф. дис. ... канд. філол. наук / А. В. Соколова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2003. – 23 с.
37. Сологуб Н. М. Мовний портрет Яра Славутича / Н. М. Сологуб. – К.: Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. – 152 с.
38. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 365 с.
39. Сухомлин І. Д. Художня антропонімія в творах М. Коцюбинського / І. Д. Сухомлин // Обласна наук-метод конф., присвячена 125-річчю з дня народження М. Коцюбинського. Тези доп. – Ч. II. – Чернігів, 1989. – 56–58.
40. Терещенко Л. В. Стилiстично-виражальні можливості антропонімів у байках Левка Боровиковського / Л. В. Терещенко // *Studia Slovacistica*. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – С. 329–336.
41. Усова О. О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О. О. Усова; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2006. – 18 с.
42. Фомин А. А. Литературная ономастика в России / А. А. Фомин // Вопросы ономастики. – 2004. – № 1. – С. 108–120.

43. Франко З. Т. Ономастика в мові творів Івана Франка / З. Т. Франко // Мовознавство. – 1975. – № 2. – С. 55–66.
44. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 20: Повісті та оповідання. – К.: Наукова думка, 1979. – 486 с.
45. Чабаненко В. А. Антропоніми в Шевченкових поезіях: лінгвостилістичний аналіз / В. А. Чабаненко // Збірник праць 20 Наукової Шевченківської конференції. – К., 1978. – С. 141–156.
46. Черторизька Т. К. Літературні антропоніми в творах Т. Шеченка // Мовознавство. – 1989. – № 2. – С. 30–34.
47. Швець А. І. Кримінальний сюжет і проблеми художнього психологізму та характеротворення у прозі Івана Франка: Автореф. дис... канд. філол. наук / А. І. Швець; Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. – Львів, 2002. – 20 с. – С. 14.
48. Шестопалова Л. Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Г. Дрозда): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / Л. Д. Шестопалова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 19 с.
49. Шотова-Ніколенко Г. В. Онімний простір романів Ю. І. Яновського: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Г. В. Шотова-Ніколенко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2006. – 21 с.
50. Шуляк С. А. Лексико-тематичні парадигми у поетичному ідіолекті Євгена Гуцала: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / С. А. Шуляк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 19 с.
51. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 1-15. – Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880-1914.

Бук С. Н.

ОНИМНОЕ ПРОСТРАНСТВО РОМАНА ИВАНА ФРАНКО «ПЕРЕКРЕСТНЫЕ ТРОПЫ»

В исследовании определено количественное и качественное соотношение онимной лексики с художественным целым романа И. Франко «Перекрестные тропы» (1900). Тут зафиксированы 126 разных онимов в 2 167 словоупотреблениях. Антропонимы (72) количественно доминируют над топонимами (45), идеонимами (3), эргонимами (3), названиями праздников (2), кинонимами (1). В статье показаны способы выражения отношения автора к персонажам посредством их номинации. Этно-территориальное распределение антропонимов и топонимов демонстрирует социальную стратификацию Галичины того времени. Онимное пространство романа «Перекрестные тропы» является структурно-семиотическим компонентом целостного художественного произведения, несет важную многоаспектную лингвистическую и экстралингвистическую информацию («Λογος ὀνομαστικῆ», № 4, 2012, с. 68-76).

Ключевые слова: онимное пространство, антропоним, топоним, идеоним, эргоним, макро- и микроструктура текста.

Бук С. Н.

PROPER-NAME SPACE OF PEREKHRESNI STEĦKY (THE CROSS-PATHS), A NOVEL BY IVAN FRANKO

In this research the quantitative and qualitative relations between proper names and the whole text of *Perekhresni steĥky (The Cross-Paths)* (1900), a novel by Ivan Franko are defined. In the novel, 126 different proper names are identified in 2 167 tokens. The anthroponyms (72) quantitatively prevail the toponyms (45), ideonyms (3), ergonyms (3), names of feasts (2), etc. In the article, the ways to express author's attitude to the characters by their names are described. The ethno-territorial distribution of anthroponyms and toponyms demonstrates the social stratification of Halychyna during that time. The proper-name space of the novel is structural and semiotic component of the whole text, it has important multiaspect linguistic and extralinguistic information («Λογος ὀνομαστικῆ», № 4, 2012, с. 68-76).

Key words: proper-name space, anthroponym, toponym, ideonym, ergonym, macro- and microstructure of text.